

Nyt fra fagkonsulenten – Marts 2022

Af Ditte Nørtoft Nielsen, fagkonsulent i samfundsfag

Dette nyhedsbrev behandler et af fagets centrale omdrejningspunkter, nemlig afsættet i de aktuelle samfundsmæssige problemstillinger. Derudover er der også lidt information om den kommende eksamenstermin og eksamenstræning med muligheder for lokal tilpasning til den mundtlige prøve for alle samfundsfaglige niveauer samt aflysning af den centralt stillede skriftlige eksamen for samfundsfag A.

Samfundsfag og aktualitet

Som også antydtes i indledningen, så er aktualitet helt centralt for samfundsfag, uanset om der er tale om samfundsfag på C, B eller A-niveau, og uanset om der er tale om den daglige undervisning, forberedelse af eksamensspørgsmål eller opgaveformulering til de store skriftlige opgaver SRP, SSO og SOP.

At det aktuelle er et centralt element i samfundsfag tydeliggøres allerede i de indledende afsnit af fagets læreplan (afsnit 1.1 om fagets identitet), hvor det på alle niveauer specificeres, at *"Samfundsfag omhandler danske og internationale samfundsforhold"*, og at undervisningen ved at *"forbinde den **aktuelle** samfundsmæssige udvikling med sociologiske, økonomiske og politiske begreber kvalificerer elevernes standpunkter, handlemuligheder og viden"*.

I forlængelse heraf beskrives det også i det første af de faglige mål (afsnit 2.1), at eleverne skal blive i stand til at *"anvende og kombinere viden og kundskaber fra fagets discipliner til at redegøre for [og undersøge på A og B-niveau] **aktuelle** samfundsmæssige problemstillinger og diskutere løsninger herpå"*.

Læreplanens eksplicite fokus på aktualitet betyder også, at det på trods af, at kernestofområderne beskrives disciplinseparat i læreplanen, er intentionen, at undervisningen tilrettelægges tematisk med afsæt i aktuelle faglige problemstillinger inden for eller på tværs af disciplinerne.

På sammen måde bliver aktualitet også et 'must', når der udarbejdes opgaveformuleringer til de større skriftlige opgaver og eksamensspørgsmål til den mundtlige eksamen. Hvis ikke det aktuelle fremgår tydeligt her, så fratages eleverne muligheden for at opfylde det faglige mål om at anvende de faglige redskaber på aktuelle samfundsmæssige problemstillinger. Der er således et aktualitets-krav i forbindelse med eksamen, som betyder, at formuleringer og eksamensmateriale skal have relevans for en eller flere aktuelle samfundsmæssige problemstillinger.

Så langt så godt, men hvad betyder det så, at noget er en aktuel samfundsmæssig problemstilling?

Det er der nok ikke kun ét svar eller ét perspektiv på, og det blev også illustreret meget fint i et Systime-webinar om netop aktualitet i samfundsfag, som blev afholdt i april 2021. Her gav de to oplægsholdere nogle konkrete bud på, hvordan man som samfundsfagslærer kunne inddrage aktualitet i sin daglige undervisning. De spurgte også de deltagende samfundsfagslærere om deres syn på aktualitetsbegrebet, og her var der forskellige perspektiver, men samtidig også vis grad af enighed at spore. Forskelligheden gik særligt på hvor 'nye' de aktuelle problemstillinger skulle være:

- Dagsaktuelle problemstillinger
- Problemstillinger der har været fremme i medierne i den seneste tid (forstået som de seneste uger eller måneder)
- Mere almene samfundsproblemstillinger (fx epokale nøgleproblemer).

Forskelligheden i opfattelsen illustrerer meget fint en opfattelse, som jeg deler, nemlig at aktualitetsbegrebet ikke kan operationaliseres med en fast tidsafgrænsning på x-antal dage, uger eller

sågar måneder. Det kan være stor forskel på holdbarheden af de aktuelle problemstillinger. Eksempelvis kan nogle sociologiske tendenser såsom præstationskultur, øget individualisering eller lignende godt være holdbare og aktuelle problemstillinger over flere år, mens den aktuelle økonomiske situation i Danmark tager afsæt i nogle mere kortsigtede økonomiske nøgletal, der jævnligt opdateres, og derfor kan have kortere aktualitetsværdi. Man kan også opleve, at tidligere samfundsmæssige problemstillinger eller konkrete begivenheder reaktualiseres. Et helt konkret eksempel på en sådan problemstilling kunne være Muhammedtegningerne, som isoleret set nok efterhånden er at betragte som en historisk begivenhed, men de er blevet reaktualiseret som en aktuel eller nutidig samfundsmæssig problemstilling i forbindelse med diskussionen om ytringsfrihed og mulig selv censur i eksempelvis undervisningen. Det er en diskussion, som jo allerede blev berørt sidste efterår, og som nu også har det ramt det politiske niveau i forbindelse med diskussion af, hvorvidt det skal være et obligatorisk emne i undervisningen. I det konkrete eksempel vil det således ikke (udelukkende) være selve Muhammedkrisen og de tilhørende tegninger, der er det interessante og aktuelle men mere de konsekvenser, som tegningerne har haft og fortsat har for diskussionen af eksempelvis ytringsfrihed og selv censur. Det vigtige at bemærke i den sammenhæng er, at man som underviser (eller som elev i forbindelse med de store skriftlige opgaver) skal kunne argumentere for, at der er tale om en problemstilling, der fortsat er relevant i et nutidigt perspektiv.

Nedenstående liste er et bud på en række opmærksomhedspunkter, når man som underviser vil lave et tjek på i hvor grad, man lever op til aktualitetskravet i sin undervisning eller i forbindelse med forberedelse af eksamensspørgsmål og opgaveformuleringer.

1. *Aktualitetskravet opfyldes, hvis man kan argumentere for, at den pågældende problemstilling (eller konkrete begivenhed/situation) har relevans for en gældende samfundsmæssig problemstilling.*
2. *Aktualitet indbefatter, at man har et nutidsblik.*
3. MEN *aktualitet har ikke en fast tidsafgrænsning*
 - a) Nogle samfundsmæssige problemstillinger bliver hurtigt forældede, mens andre er mere længerevarende (mulig forskel mellem faglige discipliner)
 - b) Nogle samfundsmæssige problemstillinger kan have konsekvenser, som er 'gældende' i et længere tidsperspektiv. Her bliver det konsekvenserne, der udgør nutidsblikket og derfor skal have mest fokus.
 - c) Nogle samfundsmæssige problemstillinger reaktualiseres.

Ovenstående opmærksomhedspunkter præciserer, at det er vigtigt med et nutidsblik og overvejelser om fortsat relevans af en given samfundsmæssig problemstilling, men det angiver også, at der må anlægges en vis form for pragmatisk sans i forståelsen af aktualitetsbegrebet.

Den kommende eksamenstermin – sommeren 2022

Allerede i efteråret blev der lavet en politisk aftale om tilpasning af eksamen for såvel den nyligt overståede vintereksamen og den kommende sommereksamen, og i uge 8 kom der så en ny politisk aftale, der indebærer mulighed for yderligere tilpasning af eksamensgrundlaget til den mundtlige eksamen og aflysning af den skriftlige eksamen. Den skriftlige eksamen vil således på samme måde som sidste år kun være skriftlig eksamen for elever på særlige vilkår.

Skriftlig eksamen 2022

Den skriftlige eksamen for samfundsfag A afvikles på to forskellige prøvedage; dag 1 (d. 23. maj) og dag 2 (d. 25. maj), men i år bliver det meget begrænset. Sidste år var der ca. 75 elever til skriftlig eksamen under

lignende vilkår som i år, mens der et normalt eksamensår typisk er mere end 10.000 elever til skriftlig eksamen.

Opgavekommission gør sig som vanligt umage med at lave nogle gode og varierede opgaver, der tilsammen bredt dækker kernestofområderne, de faglige mål og de forskellige opgavetyper. Sammensætningen med en bundet fællesdel og de valgfrie delopgaver betyder også, at eleverne i stor udstrækning har mulighed for at vælge opgaver, der peger ind mod de kernestofområder, hvor de rent fagligt føler sig bedst hjemme.

Der har i det forløbne år været nedsat en lille udviklingsgruppe, som har haft fokus på den skriftlige dimension af samfundsfag og skriftlighed i den daglige undervisning. Jeg har i samarbejde med Marie Berg Carlsen fra denne gruppe lavet en version 3 af 'Vejledning til opgavetyper', som kan findes på EMUen. Denne vejledning kan bruges i det daglige arbejde med eleverne og arbejdet med at gøre elever klar til skriftlige eksamen. Eleverne kan med fordel også medbringe denne vejledning til selve eksamen. I år bliver det ikke så aktuelt som eksamenstræning, men den kan med fordel bruges med 2.g'ere, der skal til skriftlig årsprøve.

Derudover kan man måske også som en del af repetitionen op til den skriftlige eksamen eller årsprøve sammen med eleverne lave et disciplinopdelt skema i stil med nedenstående, hvor man beder eleverne om at anføre de faglige redskaber for hver kernestofpind. Nedenfor er et skema for kernestofområdet Politik.

Kernestof	Faglige redskaber (begreber/teorier)
Politiske ideologier	Socialisme, liberalisme, konservatisme, nyere ideologiske strømninger,
Politiske skillelinjer	Værdipolitik, fordelingspolitik, magtpolitik/pragmatiske partier vs. drømmepolitik/ideologiske partier.
Partiadfærd	Forskellige typer af partier (catch-all, klasseparti...), Molins model, partihoppere, Downs model, issueejerskab
Vælgeradfærd	Downs model, Nærhed vs. retningsmodel, issuevoting, kernevælgere vs. marginalvælger
Magt- og demokratiopfattelser	Direkte vs. indirekte magt, diskursiv magt, deltagelsesdemokrati vs. konkurrencedemokrati
Rettigheder og pligter i et demokratisk samfund	Medborgerskabsbegreb, socialt, økonomisk og politisk samfundssind, civile, politiske og sociale rettigheder, modborger
Ligestilling mellem kønnene	Formel vs. reel ligestilling, ligestillingspolitik, kønsocialisering, MeToo
Politiske beslutningsprocesser i Danmark i en global sammenhæng, herunder de politiske systemer i Danmark og EU	Den politiske dagsorden, den parlamentariske styringskæde, negativ parlamentariske, EU's institutioner, magtdeling mellem institutioner i EU og DK

*Skema er udarbejdet af eleverne.

Det kan øge elevernes overblik over, hvad de egentlig har af faglige redskaber til de forskellige kernestofområder, og det kan være god træning for 2.g'erne allerede at øve sig på dette til den skriftlige årsprøve.

Der er skriftlig censur tirsdag d. 14. juni for de formentlig meget få elever, der skal til skriftlig eksamen. De skriftlige eksamensopgaver og tilhørende bedømmelsesvejledninger bliver tilgængelige i prøvebanken umiddelbart efter prøvedagen.

Mundtlig eksamen 2022

Sommerens eksamensperiode nærmer sig, og inden længe vil mange af jer skulle lave afsluttende undervisningsbeskrivelser og så småt begynde at udarbejde prøvematerialer til de kommende eksamener. Der er fortsat rigtigt mange hensyn at tage efter et par år med corona, det være sig både faglige hensyn,

elevhensyn og hensyn til ens egen arbejdssituation. Der kan også være meget store lokale forskelle på, hvordan og hvor meget de enkelte skoler og klasser har været påvirket undervejs i forløbet.

Derfor er der også lavet en politisk aftale om muligheden for lokal tilpasning af eksamensgrundlaget. Tilpasningen vedrører prøvegrundlag og prøvespørgsmål, mens bedømmelseskriterierne ikke justeres. Den generelle vejledning kan findes på ministeriets hjemmeside.

Samfundsfagseksamen er på alle niveauer kendetegnet ved, at eleven trækker et blandt flere prøvespørgsmål. For den type eksamen er der nedenstående mulighed for prøvetilpasning.

- Prøvespørgsmålene kan tilpasses ved, i det omfang det vurderes nødvendigt ud fra en konkret faglig og pædagogisk vurdering, at udelade prøvespørgsmål fra temaer/emner/forløb.
- Udeladelse skal godkendes af institutionens leder.
- De forløb/elementer, der udelades af prøvegrundlaget, skal fortsat fremgå af undervisningsbeskrivelsen.
- Antallet af gange, det samme prøvemateriale må genanvendes, kan øges. Dog således at det samme prøvemateriale højst kan gå igen fem gange.

Det er vigtigt at være opmærksom på, at vi som eksaminatorer uanset eventuelle tilpasninger skal sørge for, at de mundtlige eksamensspørgsmål i al væsentlighed dækker de faglige mål og kernestoffet. Man kan altså ikke undlade prøvespørgsmål i eksempelvis en hel faglig disciplin.

I forbindelse med forøgelse af antallet af gange, som prøvematerialet kan gå igen, så skal man også tænke sig godt om. Det vil i de fleste tilfælde være uhensigtsmæssigt at anvende i forbindelse med 24 timers synopsiseksamen, hvor eleverne trækker i eksamensenheder af op til 3 elever. I den forbindelse er det vigtigt at holde sig for øje, at de samlede prøvespørgsmål dækker kernestoffet og giver mulighed for opfyldelse af de faglige mål, og det kræver en vis volumen på antallet af prøvespørgsmål. Til gengæld trækker eleverne jo individuelt til eksamen i samfundsfag C, samt hvis man benytter sig af prøveform B på samfundsfag A og B. Her kan det være en mulighed at tilpasse ved at øge antallet af gange, som de enkelte prøvespørgsmålet går igen.

I forbindelse med repetition til den mundtlige eksamen, kan man også hjælpe eleverne med skematisk overblik. Nedenstående skema over forløbet: 'Et ungdomsliv med uendelige valgmuligheder?' blev udarbejdet af min 1.g-klasse i foråret 2021 i som forberedelse til deres eksamen i samfundsfag c:

Forløbets problemstillinger	Forløbets faglige redskaber (begreber/modeller)
• Institutionaliseret individualisering – Har vi vores egen frie vilje til at være, som vi vil, eller bliver vi defineret af samfundsrammerne? • Hvad kendetegner det senmoderne samfund • Umuliggøres ungdommens lykke af samfundets forandringer? • Hvilke effekter har samfundets normer og forventninger til ungdommens præstation? • Skaber ungdommen identitet gennem sociale medier og forbrug? • Kan de mange uddannelsesmuligheder hindre ungdommen i at tage det "rigtige" valg af uddannelse? • Hvordan kan chanceulighed og forventningspres påvirke unge og deres fremtidige liv?	• Mikrosociologi vs. makrosociologi • Jeg-identitet, personlig identitet og social identitet • Dobbeltsoialisering og multisocialisering • Giddens: Udlejring af sociale relationer, adskillelse af tid og rum, ekspertsystemer • Social arv • Solidarisk anerkendelse, privat anerkendelse og retslig anerkendelse • Præstationssamfund • Formel ligestilling og reel ligestilling • Magtteoretiske kønsulighed • Formel kønsulighed og biologisk kønsulighed • Biologisk køn og socialt køn • Ydre- og indrestyret social karakter • Traditionsstyret socialkarakter • Normer og værdier • Kulturel frisættelse og formbarhed • Ziehe: Subjektivisering, ontologisering, potensering • Resale og forbrug • Netværkssamfundets karakteristika • Netværksindividet og sociale medier • Levevilkår, social marginalisering, social arv og mobilitet • Generations-, og karrieremobilitet. • Absolut- og relativ fattigdom. • Bourdieus begreber (habitus, kapitaler, felter): Økonomisk, social og kulturel kapital, symbolsk kapital

Jeg tænker, at det dialogen og det gode samarbejde mellem eksaminator og censor igen i år bliver helt centrale elementer, når eksamen afvikles, så vi sikrer, at eleverne får mulighed for at vise, hvad de kan og bliver bedømt i overensstemmelse med de faglige mål.